

ORADEA-MARE (NAGYVARAD)
28 Martie st. v.
9 Aprile st. n.

Ese in fie-care dumineca.
Redacțiunea în
Közen-utcza nr. 395.

Nr. 13.

ANUL XVIII.
1882.

Prețul pe un an 10 fl.
Pe $\frac{1}{2}$ de an 5 fl.; pe $\frac{1}{4}$
de an 2 fl. 70 cr.
Pentru România 2 galbeni.

Mirésă până la mörte.

— Novela. —
(Fine.)

III.

Câmpiile țării românești ferbiau precum ferb norii naintea furtunei. Din Dunăre până în munți, același glas, aceeași însulțire și același gând.

Aga Stanciu alergă câmpiile, și după el porniau țărani cu incredere ca după un vitez, și cu iubire ca după un tată.

Pe o câmpie întinsă tăbărau țărani români cântându-și geala în frunză și jucând la fluer de cioban.

Tabera lui Buzescu dăduse pept cu armia tătară și o învinse; ier Mihaiu Voda își adună oștirea concentrându-o la luptă nouă.

Ferat Mustafa, noul comandant era om activ. Și după ce sosi la Dunăre, și după ce auți de respirarea tătarilor, chibsumd puterea lui Mihaiu, își contrase trupele și le aședă în cetățile de pe malurile Dunării. Greul puterii se aședă la Rusciuc.

Într'asta sosi din țera românească două tabere — mici, dar tabere de eroi — una alui Mihaiu, și alta alui Aga Stanciu.

O noapte stătură numai, până se făcură dispozițiile de trecere, și într'o bună deminătă de odată cu dorile trecură Dunărea.

Stanciu fu cel dintăiu ce puse piciorul pe pământ turcesc. El siliă mai tare.

Ah, numai el șcie în lume, ce pörtă el în suflet, numai el șcie ce bătaie e asta pentru el; ce are de a eiuptă, de a dobândi, séu de a perde.

Oh, ce zile. oh ce nopți petrecuse el, de când trecu Dunărea în noptea acea fatală. În câteva zile trăi o vecinie de suferință.

Mirele dincóce de Dunăre, liber; și mirésa lui dincolo, póte în robie, póte, — oh póte în seraiu

De o ar șci în ceea lume: ar șci ce se facă Sabia în tēcă, pistótelele în bréu, Dunărea afundă — dar o șcie prinsă la turci, unde femeia e sclavă séu — hadină.

A pândit tot pasul, tótă mișcarea trupelor turcești, șciă unde stă greul armelor, unde e puterea mai slabă, ar fi șciut unde se începă atacul, cum se-și sdrobescă inimicul; dar una nu putu șci: unde e Nastica, ce s'a ales de sórtea ei.

Și-a pus ómeni la tot postul; ómenii l'au servit cu credință, dar nu-i șciă spune nimenea ceea ce doriă el.

Pe urmă i vini o șcire. Ferat Mustafa s'a tras la Rusciuc, și a dus cu sine robii prinși. Între ei era o

fetă tinără, în haine albe, cu flori în păr ca o mirésă, dar palidă și tristă — asemenea unui suflet sculat din mörți.

Ietă scirea ce o doriă! Nastica dară trăieșce, dar unde trăieșce, și cum trăieșce!

Cu sufletul cernit de durere, dar împetrit și resolut, trecu el Dunărea în fruntea despărțământului ce conducea.

Când se făcu ziua, Ferat Mustafa se treși incungiurat de óstea română. Malurile Dunării dealungul ferbiau de óștenii români, și turcii ce priviau din ori-care citadelă, aflau că armele române străluciau impregiurul lor.

Peste și se îninseră mai multe focuri, când ici când cole. Ferat Mustafa ispitiă puterea românilor.

Dar nu a reușit.

Români își aședaseră greul puterii prin satele vecine, prin trestiișurile belților Dunării, și prin bercurile Bulgariei. Ceea ce vedea Ferat Mustafa era un ânel ce întinsese anteposturile cu calcul strategic, era șerpele ce flueră, bêlaurul stătea la pândă.

Peste și atacă Ferat Mustafa; ier cum amargi ziua se întorse și rolul. Séra târșior dădură români un atac vehement.

Greul armelor nu se amestecă în luptă, dar anteposturile la semnalul dat sâriră strașnic, și alarmură tótă puterea lui Ferat Mustafa. Acuma români ispitiu pe turci.

Lupta tinu nóptea jumétate. Destul de probă. Mihaiu Vodă chibsiu, și pe deminătă își adună căpitanii la cort.

„Repede și bine“, — șise Mihaiu, și lupta decidătoare se satori pe nóptea următoare.

Deminéta începură turcii cioeniri nóue, ier români arătând semne de slăbiciune se retraseră din posturi.

Peste și fu linișce. ier séra eșiră turcii din citadele și trierară impregiurul Rusciucului.

Căutau inimic cu care se se bată. Și-l aflară. Au dat de óstea română și de mörte.

Nainte de meșul nopții se loviră trupele inimice pe un șes întins al Bulgariei, și armata turcilor, mare parte, remase doborită pe câmpul luptei.

Lupta fu crâncenă, și pentru turci desastrósă. Români se adunară din tóte părțile și naintară spre cetate. Turcii fugiau respiși, și români în urma lor.

Când bătă meșul nopții cetatea Rusciucului era incungiurată de óstea românilor. În nóptea aceea nu se auđiră strigătele muezimilor turci pe minarete. Hue-luptei, sunetul armelor și vâierările mörții a nădușit tot sunetul.

Românii trecură peste întăriturile citadelilor, așa, precum trece pohoitul; turcii alergară la ziduri, și în cetate rămase un vuiet lung și cutremurător, vuietul desperării. Poporul se îndesui pe străde, bărbați cu capetele descoperite, femei cu pruncii în brațe, copii sculați din somn, și bătrâni plângători.

Osmanul descărcă tunurile, românii răspuseră velament. Din când în când se auzi pe câmpuri, în depărtare cât cuprind ochii, un vuiet cumplit ca și când s'ar cutremură pământul — eră semnalul de asalt, eră urra reboinicilor români.

Și acest strigăt umplea văzduhul, și acest urra prevestia mortea.

Stégurile semilunei se vedeau fluturând pe ziduri, măestose, și sub ele cădeau osmanii vitezi ca ierba. Dar nu se mișcau. Românii năntau ca unda, cu stégurile nșirate, cu armele la braț, cu suflet în dinți. Viniau ca potopul și înfruntau pericolul.

Din când în când vedcai alegându-se câte o cărare pînă la ei — urma unui tun; dar nu stăteau. Cărarea se umplea ieră, ca și cum se închegă valul, și românașii treceau orbi ca și cei ce sînt rezoluți a învinge s'eu a muri.

Acum se redică un fuior de flacără din lăuntru cetății, un foc ce aprinsese un glonț de tun. Acest foc așternu o lumină grozavă peste toate. Turnurile sulegetelor minareie se vedeau roșii în etate, și șirurile ostașilor pe ziduri se vedeau demonici în lumina acelei foc.

Ferat Mustafa alergă pînă la șiruri ca nebun, și dirigiă lupta. Ostașii țineau peptul la glonțe ca înmămurii.

Eră o luptă cumplită, o luptă de eroi.

Ânelul combatenților români se strîngea tot mai strîmt, bëlaurul se încolăciă tot mai tare pe lângă ien, și leul nu se dădea.

Când ici, când côle se aieptă greul, când ici, când côle eră lupta mai inversunată, dar succese nu se aretau.

Babuitul tunurilor pocniturele armelor făceau o durdură ce umplea aerul, nu mai șciă nimenea unde e succesul, cine cade, cine e viu, numai una șciă bine tot ônsul: a luptă pînă e viu.

Românii se luptau redîmați pe o firmă speranță de învingere, turcii se luptau desperați. Cine ar șci spune cari din ei luptau mai bine?

Și când curgea lupta mai amar, și când eră focul mai vehement, luptacii mai impetuoși, sângele mai ferbinte — se auzi un strigăt de asalt, un urra de care se cutremură pământul.

Și colo departe, la lumina flacărilor, pe un vev de zid, între cadavre pînă în brâu — figura atletică a unui bărbat, statua unui deu superb. În dreapta ținea sabia, în stînga stégul, și în giurul lui reboinicii năvăliau ca furtuna, și mortea făcea seceriș îngrozitor.

Eră Stanciu, Aga Stanciu cel viteț. Un mire decis pe morțe, un viteț nebun. Un tablou la o lumină feerie-grozavă, un tablou, pe care-l vede ostașul, îl vede și merge nebun, s'eu moră.

Și stégul acel falnic eră pe zid, și românii sub stég. Ostașul român joră pe cruce și joră pe stég. Amendouie stăteau sus.

Un moment — dar un moment greu și sânt ca și césul morții — și zidul fu urcat, bariera trecută și românii în cetate.

Primul succes esecutat cu atâta strășnicie, aduse în confuzie armata turcilor. Âncă odată se mai aruncară naintea valului, ținînd pepturile la atac, dându-și viața nepăsători, dar însedar. Alviul odată rupt, unda nu se pôte reținé.

Zidurile fură trecute dealungul, și lupta se încep

pe strade. Turcii se păreau jurați a muri toți între zidurile acelei cetăți.

Suburbiele începură a arde, și ômenii alergau pe strădele luminate ca furnicele. De după tot zidul, de după tot päretele cșiă mortea cu limbi de flacări, totă feresta dădea foc; dar cine pôte opri furtuna?

Într'o piață largă se adunară turcii. Aci se bari-cadară bine, și pînă la spate la spate, redicară stégul semilunal în mijloc, și așteptară lupta de braț.

Nu mult au așteptat. Românii năvăliră pe toate strădele, și stătură ochi în ochi.

Și se încep lupta cea mai crâncenă ce pörtă om cu om. Pept la pept, braț la braț, și os la os. În contra unui bărbat, alt bărbat; în contra unui viteț alt viteț; ostaș cu ostaș, țigru cu țigru. Se hârțuiau, se frământau, se încolăciău ca bëlaurii, și gracie și milă nu cunoșcea nimenea din ei.

Se luptau peste cadavre și se făceau cadavre. Se luptau și nu se puteau înfrânge.

Pe ziduri, și pe sub ziduri bombăitii tunurilor se rârise, dar în cetate seceră, mortea cumplit. Aci nu putea tunul s'eu vorbească, aici vorbeșce bărbăția.

Și când eră trîntă mai ferbinte, s'eu mai auzi odată un urra puternic, se mai cutremură pământul, și se mai alese un tablou înfricoșat.

De pe o stradă se ivi un despărțiment de voinici, o grupă de ômeni sëlbatici, ce nu se bat cum se bat ômenii, ei se bat cum se bat smcii.

În frunte trecea călare Aga Stanciu, cu stégul redicacat, cu fruntea desvilită, cu calu'n spume. După el curgeau voinicii, nesocotind pericolul, pedeci și morțe.

Și precum trece bëlaurul prin nori, făcînd o dungă neagra în urma sa — așa a trecut Stanciu prin mulțime cu ai sei. Pe unde mergea, eră plin, și pe unde trecea rămânea gol.

Ce a rămas, acolo a rămas. Stanciu cu ai sei trecu nainte, trecu peste piață și dispără pe o stradă.

Unde merge Stanciu? Unde trece cel mai viteț, când lupta curge pe viață și pe morțe?

S'eu lăsăm s'ermanul, îl șci unde merge.

Într'un suburbii de cătră Dunăre stătea o citadelă, aici erau închiși prinșonierii români. Ferat Mustafa pusese pază tare în giurul citadelei, și de vreme ce prinșonierii erau mulți, toți bărbați în putere — dăduse ordin, ca citadela s'eu apere pînă la cele din urmă. Apoi mai spuse Mustafa, că decă ar fi s'eu cadă citadela, ce au s'eu facă atunci. Acest ordin fu ordin diavolesc.

Paza citadelei stătea gata a înfrunță ori ce atac.

Când ietă, soșeșce Aga Stanciu. Soșeșce Stanciu la țelul seu, acolo unde are s'eu alle fericirea s'eu mortea.

A vinit cum vine cel ce și-a făcut toate socotelele. A vinit cum vine desperatul, și s'a aruncat în foc ca nebun.

În foc s'a aruncat, foc l'a primit. Turcii descărcară de odată, o detunătură cumplită; și din reboinicii lui Aga Stanciu culcară la pământ pe mulți. Calul lui Stanciu cădă mort, făvălînd și superbul seu călăreț. Dar Stanciu sări în picioare.

— Brațe copii! — țise, și se aruncară pe turci.

Brațe li-a cerut, brațe i-au dat.

Timp de câteva minute, și pământul eră roș de sânge, și acoperit cu cadavre.

— Putere, băeți! — strigă Stanciu. Dar în acest moment cădă pe genunchi.

— Nainte feciori! — se auzi cumplitul lui cuvânt, și ieră sări în picioare.

Feciorii se luptau ca lei, se luptau în luptă hăducăscă, în trîntă de voinic.

Dar cei ce avură timp și ocaziune a vedé, vedură

fața lui Stanciu palidă ca mărtașă. Era palidă de durerea. Un picior i era zdrobit, și sângele curgea șiroie.

Fața i era palidă, dar el nu simțea. Se luptă cum se luptă Stanciu, se luptă cum se luptă cel desperat. El nu simțea, el nu vedea, numai una: icôna ei cea palidă. Icôna miresei pentru a căreia scăpare luptă, icôna unui ânger martir, martir amorului său.

Feciorii ocupară paș de paș, erau aprôpe de intrarea citadelei. Turcii se grupară la un loc, carabinele în mâni, baionetele înfepate, și stăteau neclătiți.

Și se 'ncepu o luptă, un măcel înfricoșat. Soldații se amestecară într'un vârtej de unde nu se 'nvia altă scăpare decât în mărtașă.

Brațul lui Stanciu era roș de sânge. Sânge de turci sau sângele lui — cine știe? El nu spune, el nu se vaieră, el nu rămâne, el luptă.

Acum se aude un strigăt cumplit. Și din citadela se vedură eșind ômeni, turbați ca fierele, cu capetele descoperite, desculți și goți, dar erânceni și sâlbatici. Erau români.

Cum, cum nu: prinsonerii sparseră incuietorele în care zăcuseră prinși, și oștră la larg.

Turcii ajunseră între două focuri, și aceste focuri mistuira tot.

Turcii cădură grămadă sub brațele românilor, și sângele stătea belți sub ei.

La intrarea citadelei stătea Aga Stanciu rădimit de un stâlp și privi odată înderept. Bulcea îl ținea de braț. Și vai bine i prindea rădimitul acela!

— Copii, — dișe Stanciu, — lasați-me aici, mergeți la centru, luptați și isprăviți!

Cavintele din urmă le scose din pept. Bulcea observă, că Aga se sfârșește.

Ostașii se grupară și porniră, ier Stanciu cu călăvară remase.

Apoi se urcă pe niște scări întunecoșe. Bulcea îl rădimită.

Trecu pe la două uși. Odăile erau goale.

În ușa a treia stătu pe loc. În fund la ânghiul despre Dunăre, cu fața către pământul românesc, cu ochii spre ceruri, cu mâinile încleștate — stătea nemișcată o figură de femeie. În haină albă, haină de mireasă — pomosită și nespălăită, dar haină de mireasă, cu flori în păr, așa precum dorise Stanciu să o revădă — stătea Nastică și se roga lui Djen.

Stanciu intră pe ușe ca nebun.

— Nastico!

* Copila întorse capul — era palidă, abia o cunoștea.

— Stanciu! — lipă odată, și fură braț în braț.

Altă vorbă nu s'a mai auzit. Pept pe pept, animă pe animă, gură pe gură, suflet în suflet — și aceste toate erau amorțite și amețite.

Ar fi dorit să dică tot ensul, numai câte un cuvânt; dar nu puteau.

Ietă feciora care s'a dat martiră amorului, ietă mireasa, care ș-a meritat mirele! Ietă vitêzul care și-a jertfit viața pentru ea, ietă mirele care o-a meritat!

Și stăteau așa, anima lui pe anima ei, buzele lui pe buzele ei. Oh, cum ai puté muri mărtașă mai dulce decât când ar muri ei în acest moment?

Și 'n această clipă se aude o detunătură înfricoșată. Citadela sboră în aer, și 'n locul ei rămase prav și cenușă.

Preparațiile turcilor erau diavolești. Citadela a fost subminată, și când auzi Ferat Mustafa, că osmanii lui viteji au cădut toți, demândă, și o aruncă în aer.

Lupta se isprăvi. Mihaiu Voda luă Ruscicul. Ferat Mustafa părăsi cetatea în fugă, și românii rămaseră domni pe malurile Dunării.

Peste nori și peste stele două suflete dalbe, doi porumbi albi sborau la cununie, la al cerului altar.

*

Bêtrânu Dragovan tot așteptă încă mirii să rențorcă. În sala cea mare mărtașă era întinsă, cupele pline, așa precum rămăsese în noaptea nunții. Dacă vor rențorna, ori când, ori în ce timp — să alle mărtașă întinsă — — dar mirii nu mai viniau.

Pe urmă au sosit. Amândoiți lângă olaltă, așa precum doriau ei a-și trăi viața întrêgă. Aveau o căsuță mică, și se 'ndestulau cu ea. Patru păreți din patru scânduri; și într'acei patru păreți încăpea vitêzul pe care nu-l încăpea o țără, și încăpea amorul pe care nu-l încăpea o lume.

Cadavrele lor fură sêpate dintre ruine și aduse pe pământul țării.

Bêtrânu Dragovan era preparat și la această revedere. Este sôrtea soldatului.

I-au înmormântat pe amândoi în grădina castelului. Apoi la cap li-a pus un paltin tiner, și lângă paltin un fir de iedera.

Paltinul a crescut suleget, și iedera încă a crescut. Apoi iedera s'a înfășurat pe lângă paltin, și totă primăvera li-a adus câte o cunună, cunună verde cum se șede mirilor.

Și au fost uniți în cer, și au fost uniți în pământ.

V. R. Buticescu.

S f ă t u i r e.

221 e 'ntinsa pustie a negrei vieți
În ori ce timp prinsă în des vâl de celi
Și ori când de ierni gerose albită,
De grôznical crivei merou bântuță,
Fericie-i minutul de sôrte ursit
În care putul-ai găsi în sfârșit
O flôră cerescă perdută pe lume
Ce portă un tainic și mult dulc nume:
O inimă vie de sincer amic.
O fiu al fericeii, nu-ți pese nimic
De-aici înainte de-a vieții furtune.
Tu flôră găsită la pieptu-ți o pune
Și 'n ierni reci află-vei cereșei mângăieri.
Privind la podôba cereșilor veri!

Andrieu Bârsean.

Comerciu ost-european (Moldovan) în secolul al XV-lea.

(Vezi: „Der ost-europäische (moldauische) Handel im XV Jahrhundert“ de Cocinschi, publicat în „Jahrbücher für National-öconomie und Statistik“, editate de Dr. Johannes Conrad, Jena, 1880. Tom. 34 f. 498—502.)

Era spre sfârșitul secolului al XIV-lea, când ordinele sâlbaticе ale Turcilor se apropiară din Asia ca un nor amenințator și furtunos Europei încreștinate, civilizate.

O țără cupă alta cădu în mâinile lor, și unde pustiu-au ei cu foc și sabie, acolo ramas-au numai ruine triste, ca marturi a unei culturi, ce a existat aicia vre-odată.

Așa pustiu-au Turcii Asia mică, și de aicia percurgeau ei peninsula Balcanică și Archipelul.

Și cum se perdî o posesie a împărăției greceșei, a Veneției și a Genuiei după alta, așa se închise ușa după ușa a drumului celui vechiu de comerț, carele împreunase din timpul Cruciaților Orientul cu Occidentul.

Corăbiile comerciale ale Venețianilor și Genuesilor dispărură din Marea-Năgră și dela Dunăre și în locul comerțului acestui internațional înflorit, găsim numai devastări și vandalism turcesc. Orașele cele mari comerciale se aflau ruinate și ori ce comerț înădușit.

Cestia religioasă și barbarismul unui popor fără cultură, dară cu talente mari, înlocuiau comerțul, care aduse avuție, fericire și cultură în aceste locuri.

De când s'au pus Turcii în drumul acesta ca o pedecă trândavă, de atunci s'a sublegal vena vieții acestor trei puteri; ele se luptau numai o luptă de mörte, se vestețeau și se perdeau.

Totă Europa mijlocie suferia; căci drumurile cele mari de comerț, cari se întindeau de a curmeziș prin Europa dela miedădi spre miedă nôpte și pe cari se transportau marfele din Oriente, se ruinau acți.

Acți se gândiră toți după un mijloc, cum s'ar pute aduce prin alte drumuri marfele cele trebuincioase ale Orientului.

Dorința generală a acelei timp eră, de a află o trecătoare de apus spre India și întreprinderile cele mai aventuroase spre împlinirea acestei dorințe adus-au la acele mari descoperiri geografice, cari încheie evul med și introduce evul cel nou.

Dară dejă mai înainte s'a oferit un mijloc, de a aduce marfele din Oriente în Europa.

S'a deschis un drum comercial, care ducea din Persia peste Armenia și Marea-Năgră în principatele Dunărene și de aici în regatul Poloniei și în Ungaria, de unde s'a și mulțumit în parte trebuința nordului și vestului după odorele Orientului.

Centrul acestui drum a fost Suceva, capitala Moldovei. Dela Sucevă mergea un drum peste Siret și Cernăuți spre miedă-nôpte în Galitia la Leov și de aici la Cracovia; un alt drum peste Rodna și Bistrița în Ardeal și Ungaria, de unde se transportau marfele la Viena, Praga, Jadră și Veneția. Așa amintește la a. 1367 un uric al regelui Ludovic (veđi Fejér „Codex Diplomaticus regni Hungariae“, IX 4, 50) despre călătorii negustorilor din Sibiu la Viena, Praga, Jadră și Veneția. În arhivul orășănesc din Bistrița se află păstrat un uric din a. 1473 asupra unui proces al unui Sucevan contra unui Bistrițan (veđi Schmidt, Suezava's historische Denkwürdigkeiten, Czernowitz, 1876, f. 60 și 274.) care e de nu mare însemnătate juridică.

După Engel („Geschichte des ungarischen Reiches“, II 151) se duceau marfele săsesci prin Moldova și Smirna, Arabia și Egipt. Până în târziu erau în Suceva mult căutate marfele așa numite „ardelenesci seu brașovene“.

Cu drept dis-a dar Schloezer în „Kritische Sammlung zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen“, p. 881: „eu observ aici prin nôpte și negură un câmp comercial al trecutului, care trebuie să fie dintre cele mai interesante a totului ev mied“.

Se vede, că comerțul prin Moldova și Muntenia, Ungaria și Polonia înlocuise pe cel venețian din Marea-mediterană și Marea-Năgră, dar eră departe, de a-l ajunge măcar, căci poziția geografică a acestui drum nou, cât și diferitele nații cu diferite culturi, cari mijlociau acest comerț, erau o pedecă nedelăturabilă pentru un comerț. Și acesta pedecă lipsia la comerțul venețian.

Dară și acest drum nou comercial a fost de abia un secol liber și după aceea s'a închis și el.

Întrebuințarea acestui drum comercial s'a făcut posibil prin 2 momente: prin consolidarea și orânduirea referințelor în Moldova sub principele Alesandru cel bun la începutul secolului al XIV-lea și prin imigra-

rea Armenilor în același timp (Sadok Baracz, Istoria Armenilor (Ieseșce), Tarnopol, 1869, f. 117.)

Moldova ajunsese în secolul al XV-lea în posesia Besarabiei și orașelor maritime Chilia și Achermann, cari le luase dela Munteni (veđi Hăsdău, Istoria critică a Românilor, București, 1875, vol. I st. 1.) Prin posesiunea Besarabiei și orașelor Chilia și Achermann a fost Moldovei posibil, de a concentra comerțul maritim în statul seu și a intra în relațiuni directe comerciale cu Ungaria și Polonia, și prin acesta cu Viena, Praga și Veneția.

Armenii însă se pare că s'au refugiat din cauza Turcilor. Ca pe un popor comercial s'erguincios i primi principele Alesandru cu bucurie și i aședă în orașe, dându-i mari privilegii.

Mai ales se aședară Armenii în Sucevă, Botușani, Iași, Roman și Focșani; în Sucevă residea episcopul lor. De aici se lătiră ei în Ardeal și în Galitia.

Favorizați prin timp, i succese multe de a deschide un comerț viu, care înăpregiurare atrase din nou imigrarea Armenilor în Moldova.

Prin negoț ajunseră Armenii la o bogăție mare. La începutul domniei lui Ștefan cel Mare, cu 40 seu 60 de ani mai târziu, lasă armenele Vartec fiilor sei câte o casă și o magazie avută de marfe, și o petră prețioasă cochenilă fiului seu cel mare de moștenire. (Zubrzycki, Kronika Lvovska, Leov, 1844, p. 115, Schmidt, l. c. f. 50.) Așa trăia în secolul al XVI-lea în Moldova o familie armenescă tare bogată cu numele de Agopșia, ale cărei petre sepulcrale s'au aflat în orașul Siret din Bucovina la a. 1868 (Sadok Baracz, Viața Armenilor renumiți p. 5, (Ies.) Schmidt, l. c. f. 114—115 și Czernovitzer Zeitung pro 1868.)

Uricul cel dintăiu, care amintește de acest comerț, e uricul lui Alesandru cel Bun, dte Sucevă, 8 oct. 1408, care se păstrează în arhivul orășănesc din Leov, fasc. 509, 517 și-i relipărit în „Actele despre Rusia apusană“ (ruseșce), edate de călăra comisia c. rus archeol. din Petersburg, 1846, f. 30 și Hăsdău, în „Arhiva istorică a României, București, 1865 t. 1, 130. Prin acest uric încuviințază Alesandru cel Bun comercianților din Leov și din Podolia, de a negustori în întregă Moldova, plătiind numai vamă, care eră esact regulată.

Pe atunci se aflau în Leov mai ales coloniștii Germani și Români, cari purtau negoț.

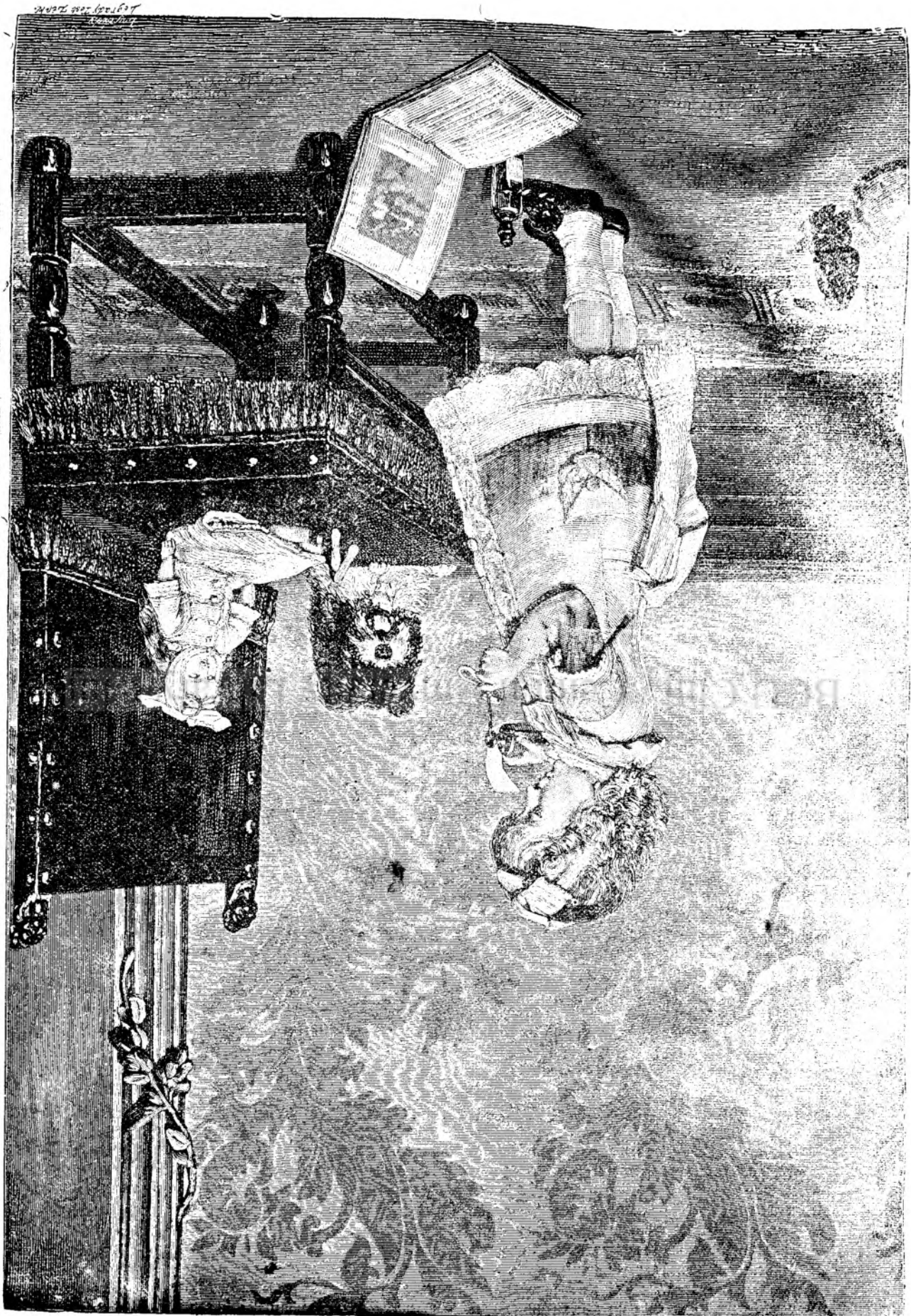
Coloniștii Germani trăiau aci după dreptul din Magdeburg.

În uricul menționat se pomenește de exemplul de un Hans Werst, al cărui nume vorbeșce destul de chiar pentru naționalitatea lui.

Că în secolul al XV-lea se aflau coloniști Români în Leov, dovədə-s: 1) două urice ale principelui Jury dela Halici din a. 1334 (Voigt, Codex Diplomaticus Prussiae, II f. 190) și 1335 (Kotzebue, Preussens älteste Geschichte, II f. 397), în cari se amintesc între alții ca martori palatinul din Leov Borisco Cracula și Alesandru Moldawicz, nume adevărat românești (Kaluzniacki în „Wanderungen der Rumänen“ von Dr. Franz Miclosich, Wien, 1879, f. 41); 2) un uric din a. 1485 (Akta grodzkie i ziemskie z archiwum tak zwanego bernardynskiego, wydane galicyjskiego wydział krajowego, Leov, 1868—1878, tom. VII f. 151), după care între consuli și proconsuli ai Leovului găsim nume ca Johannes Walach, Laurentius Kosnar etc.

Causa aședării acestor Români în Leov a fost comerțul (Kaluzniacki, o. c. f. 42.)

Ori de au avut Români o colonie comercială și în Cracovia, nu se știe, dară constatat este, că orașul Cracovia se certase adese cu Leov, de a avé parte la negoțul Moldovan și în a. 1555 plăti Leovul de a se

măntine la beneficiurile comerțului Moldovan 250 de galbeni (Uricul despre cërta asta în arhivul orașanesc din Leov, lib. 1076, p. 510.) Dară dintr'o notiție a oficialului „Lustration” a districtului Sanok din a. 1565, f. 172 (veđi Stadnicki Graf Alexan., Lustracya wszystkich królewsczozyn ect v ziemi znaydujacych sie, na sejmie convocationis, ect.) rezultă, că comerțului Moldovan se întindea până la Cracovia, de nu peste.

La o însemnătate mare comercială ajunse fostul cancelar Moldovan din secolul al XV-lea Mihail, care făcea negustorie în totă Polonia și în Moldova, aci cât timp dură disgrația lui Ștefan cel Mare, sub firmă falsă.

Mihail întrebuintă în comerțului seu frații sei Duma și Teodor, și „un alaiu întreg” de boiarini (boeri) (uric din a. 1456 și 1462, Rykaczski în Inventarium omn. et sing. privilegiorum, litterarum ect. f. 138, Schmidt, o. c. f. 51.)

Prin uricele regelui Polon Casimir dto Cracovia 1456, 1461 și 1462 se eliberă cancelarul Mihail de toate dările prin totă Polonia („per totum regnum Poloniae.”) (Dogiel, Codex Diplom. I 603.)

Comerțul, care se mișcă pe drumul acest nou prin Marea-Negră și Principatele Dunărene, eră îndoit, după cum se pöte vedé din uricul din sus.

Antaiu există un comerț viu cu marfele așa numite „tătărești” seu „transmarine”; sub aceste se înțelegeau numai mătasa, stofele persice brodate cu aur și argint, cogioce prețioase, safran, chiper, cinceiver, tămăic, suc de alamăie ș. a.

Între stofele persice brodate cu aur și argint deosebesce uricul camha și tebenki. Camha eră un postav prețios brodat, care se prelucra pentru îmbrăcămintele de pompă, cari erau asemenea felonelor ritului grecesc, armenesc și latinesc. Tebenki anse arsie de siă brodate, de însemnătate deosebită pentru timpurile de atunci, fără căruțe.

Marfele aceste viniau pe mare la Acherman, și aicia debărcându-le se transportau pe uscat prin Tiglinie (Bender) și Iași seu Băcău și Nēmțiu la Sucéva. De la Sucéva mergeau parte spre miedăđi prin Bêrlad și Brăila în Muntenia și Bulgaria, parte spre apus prin Rodna și Bistrița în Ardeal și Ungaria, și spre miedă-nöpte prin Siret și Cernăuți în Galiiia.

Sucéva, reședința principilor Moldoveni, se amintește în uricul amintit ca locul general de întrepuset. Aicia se plătiă vama căpitală pentru toate marfele, aicia se aflau magaziiile cele mari, așa în cât aicia se concentra comerțul întreg.

Aicia aveau și comercianții din Leov comisionariile lor, cu cari însă, cum amintește apriat uricul menționat, nu eră împreunat nici ospătăria, nici cărcimăritul: decă însă cineva ar introduce de asemenea, acela ar trebui să aibă licenție deosebită și să plătescă biruri deosebite orașului.

Dară și fără de asta eră Sucéva aptă de a deveni un focalar înflorind al comerțului.

Curtea cea numerosă cât și pompösă a principilor Moldoveni, pe care o închideau zidurile Sucevei, ascură vëndarea mare a articolelor luesuriöse și prețioase. Posiția Sucevei eră cu totul favoritoare: dintr'o parte nu-i lipsiă siguritatea contra incursiunilor inimice, care a fost atât de prețioasă în acele timpuri, căci orașul eră zidit pe un colnic, care scădea răpede în trei părți, pe când partea cea a patra eră scutită printr'un castel tare. De altă parte eră Sucéva punctul de concentrație a patru drumuri comerciale, cari duceau de aicia în patru regiuni ale lumii.

Așa ducea un drum comercial spre apus peste Vama (vameșă) spre Bistrița și Rodna în Ardeal; celalalt peste Siret și Cernăuți spre miedă-nöpte la Leov;

al treilea peste Iași și Bender spre răsărit în Rusia și Crimul tătăreș; și al patrulea peste Neamț și Băcău spre miedăđi în Muntenia și Bulgaria și de acolo spre apus peste Brașov în Ardeal.

În orașele numite se aflau bariere de vamă cu telerite tarife vamale, ale cărora complicațiune ni pöte desbără numai studiul legislațiunii financiare din timpurile acele. De sigur, că sistemul asta în parte îngreună negoțiul, dar în altă parte scötea un venit mare pentru principii Moldoveni.

Pe lângă acest comerț transitor există și un al doilea mai puțin viu, dară de o natură mai mult locală, care se restrinse pe produsele din țöră.

Obiectele au fost după uricul sus amintit: boii, din cele sus dișe rezultă, că greșită-i aserțiunea unor scriitori străini, ca a dlui Kaluzniacki ș. a., că comerțul Moldovan există mai ales în vite, ca boii, oile, capre ș. a., cai, oi, porci, veverițe, cari au fost atunci și sânt și astăzi încă la populațiunea țărănească din Bucovina o bucată gustösă; apoi pele de oi, de bou, de vulpe și marle de sfărâric ca cuțițe, areari, scöere, spade, cusime, hamurărie ș. a.; din victualii mai ales pești, cari din cauza celor multe dișe de posturi a bisericeii orientale erau de o așa de mare însemnătate pentru Moldovă, cât și cëra, care din cauza consumării celei mari pentru scopurile bisericesci eră atât de mult căutată.

Articolul cel mai de căpitanie însă a fost aba, care se importă în cea mai mare parte din Polonia.

Lângă acesta se aflau și multe restringeri, cari corespund în de comun spiritului aceluia timp.

Așa se putea vinde postavul numai în Sucéva. Argintul, care se importă din Ardeal, cëra, care vinia din Brașov au din Muntenia, blanele de sider, cari se întrebuintau pe timpul acela spre tivitura straelor și de aceea au fost tare căutate, puteau să părăsescă numai atunci locul de întrepuset din Sucéva, și să fie expătate, decă principele a acoperit trebuințele sale.

Asupra cerei muntenești dișe Peyssonel în „Le commerce de la Mer-Noire”. Paris, 1787, t. 2 p. 185 următorele: „La cire est le plus considérable article du commerce de sortie de Walaquie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense”.

Caii de a esportă, a fost totdeuna oprit.

Că acest comerț n'a fost neînsemnat, dovədə-i, că eră necesar o așa de regulare detaiată a vameilor, cum ni arată uricul menționat.

O altă dovədə e un uric dto Bistrița, 12 iuliu 1442, al cărui original se păstrează în arhivul orașanesc din Bistrița, prin care regulcăză principele Ardealului Voivodul Stibor vamele, cari erau de plătit în Rodna pentru marfele, ce se importau din Moldovă.

Sucéva avu cel mai mare venit din acest comerț: ea deveni un oraș bogat și puternic.

Decă credem cronistului (Demetrius Cantimir, Descriptio Moldaviae. Bucurest, 1872, f. 17) existau atunci în Sucéva 16,000 de case și 40 de biserici, cëi destul de însemnat pentru un oraș din evul mied. Peste aceea avuse Sucéva afară de zidurile ei încă un suburbu tare lădit.

Dară înflorirea asta n'a durat mult.

Un rebel civil, care se iscă între fiii și moștenitorii lui Alesandru cel Bun, făcú drumurile nesigure și împedecă comerțul și comunicațiunea, care în urmă se împutină întrun mult.

Dovədə-i pentru asta un uric din anul 1433, al cărui original se află în arhivul național săsesc din Sibiu, nr. 671, prin care micșorează principele Eliă vamele în favörea comercianților străini, spre a reinvia comerțul Moldovan.

Uricul acesta susține și un curiosum, un felu de vamă personală, căci aici se așază că fiesce-care comerciant străin, care se reintorce din Moldova, tot una de duce cu sine marfe s'au nu, are de plătit la vama cea din urmă 4 grosile.

Și totuși aceste mijloce n'au sporit de loc rădicairea comerțului; căci resbelele, neorânduiele continue în Moldova au silit pe mulți din Armenii comercianți, de a se retrage spre Polonia și mai ales la întăritul Leov. (Schmidt, l. c. f. 79.)

Tocmai pe la mijlocul secolului al XV-lea a fost ier pace în țară, și principii puternici rădicaseră comerțul.

Așa aflăm 2 urice dela principele Petru, dno Sucevă, 15 jan. 1444 și 29 oct. 1456, prin care renoșce privilegiiile comercianților din Leov.

Mai ales reînforți comerțul sub principele cel mai renumit al Moldovei, sub Ștefan cel Mare, căci jumătatea prima a domniei lui eră cu totul pacinică și de nou immigrară mulți Armeni în Moldova.

La nunta lui Ștefan cel Mare cu princessa bizantină Eudochia trimise orașul Leov ca dar abă de șese coturi în preț tot de atâtea marci de argint curat. Refuziela acestui dar se află păstrată în arhivul orașănesc din Leov, lib. I p. 476, nr. 76.

Un uric al lui Ștefan cel Mare dno Iași, 25 jan. 1463 promite comercianților din Leov trecerea sigură prin toată Moldova, pe când uricul al doilea dno Sucevă, 3 juliu 1467 micșorează de nou vamele, promite ori ce scut contra silei, reînnoind tot odată restringerile cele vechi în privința cailor, argintului, cerei și blanelor de sider.

Intr'aceea făcū istoria lumii un progres însemnat.

În anul 1453 cădū Constantinopolea, după ce împărații ost-romani au domnit în deceniile din urmă numai anca peste Constantinopolea, căci puterea Turcilor ajunsese până pe sub zidurile ei.

Acū începeau Turcii de a străbate spre nord și vest. Bulgaria cădū în mâinile lor; Muntenia vini sub vasalitatea lor.

Acū vini lupta de mörte au de esistență și pentru Moldova.

Cu noroc schimbăcios purtă Ștefan cel Mare acesta luptă și conservă Moldova. Cât timp trăi el, eră Moldova și independență.

Adese se băteau lupte des înaintea zidurilor Sucevei; nesiguritatea și biruri grele de resboiu, pradățiuni și absența tinerilor buni pentru miliție adus'au cu încetul la ruina acestui oraș comercial.

Urmașul lui Ștefan cel Mare se aruncă din cauza unei certe cu Polonia, fiind neajuturat în destul de Unguri, în brațele Turcilor și deveni vasal al Padishuhului.

Cu asta s'au închis și cel de pe urmă drum al comerțului spre Orient.

În timpul acesta destul de desastros pentru comerțul Român se ivi și un alt factor, care contribuī nu într-un puțin la ruina lui.

Gândim de persecutările religioșe ale lui Ștefan Vodă, fiul cel mai tinēr al lui Petru Rareș, și ale lui Bogdan Vodă, fiul lui Alesandru Lăpușean.

Ștefan Vodă prinse pe episcopul armenesc din Sucevă și pe preoții armenesci, și batjocorindu-i naintea poporului, i arestă; apoi pradă bisericile armenesci de odorele lor și le dărămă. Pe fiesce-care Armean fără distingere de secs i sili cu forță la relegea gr. or. și fiesce-care casă armenescă sânti cu forța după ritual gr. or. (Lukasi in „Historia Armenorum Transilvaniae“, Vind. 1859, p. 66.)

Bogdan Vodă sili asemenea cu putere pe Armenii la relegea gr. or. (Wasnievski „Șese săptămāni în Ori-

ente“ (Ioseșce), Gracovia, p. 289.) omorindu-i și confiscându-și averea.

Astă apucătură nebușatică religioșă avea urmările cele mai triste pentru comerțul român.

Mulți Armeni romānisați comercianți și sārăciți emigrară atunci din Moldova și se aședară în Galiția.

Și după mörtea tragică a principeului Vasili Lupul, a cărui imensă avuție peste multe milioane fu pradă Tătarilor și urmașului lui, emigrară în masse Armenii Romāni din Moldova sub conducerea fostului episcop armenesc din Sucevă (la a. 1649 a fost episcop) Menas parte în Galiția, înființând orașul Stanislawov pe moșia lui Stanislaw Rovera Potocki (Sadok Baracz: „Istoria Armenilor“ (les), p. 167), de unde cercetau iarmaroccele dela Gnesen, Danzig și Bresslau cu boii și caii moldovenesci, parte în Ardeal. (Lukasi, l. c. p. 66, Schmidt, l. c. f. 176—177.)

Comerțul, care esistă de acū în Moldova în măsură numai modestă, se restinse pe aceea, ce s'au desemnat sus comerțul local.

Uricele din începutul secolului al XVI-lea dovedesc asta, căci ele cunosc numai un negoț cu abă, vin, vite și pele.

Cu tōte aceste încheiă Petru cel Schiop la a. 1588 prin ambasadorul William Hareborne un trātāt comercial cu Elisabeta, regina Angliei. După acesta aveau Englesii dreptul de a petrece și a umblă prin țera Moldovei, de a negustori, de a vinde și a închei contracte, ba încă și a întreprinde și a face tōte câte le cere societatea și folosul comerțului. (Hacklyit, l. II. Codrescu. Uricariul, t. IV, f. 396.

Dară și trātatul acesta n'au putut spori comerțul odată ruinat. Nici un uric nu pomenesce de rezultatele acestei întreprinderi englezeșe.

În uricele din timpul acesta însē se amintēșce de un nou element, care a devenit de o așă de mare importanță pentru negoțul din aceste locuri, adecă de Jidanii Poloni.

Deja pe la a. 1521 eră silit regele Polon Sigismund de a oprī la cererea comercianților Romāni din Sucevă, pe cari susținea principele Ștefaniță, cāt și a celor din Leov, Jidanilor Poloni din Galiția de a negustori cu marfe în casele lor, de a cercetă iarmarocce, afară pentru a cumpără pele crude și de a cumpără boi peste 2000 în totul. (Uricul în arhivul orașănesc din Leov.)

Petru Schiopul Vodă alungă (după cum rezultă dintr'un uric al lui cătră comercianții Poloni, și care se păstrēază în arhivul orașănesc din Leov) la a. 1579 pe Jidanii Poloni din cauza cămătăriilor lor din Moldova.

Și în raportul generalului Enzenberg din anul 1799 cătră consiliul de rebel se dice, că „Jidanii beuturi spivina au arēndat sate întregi și licențiile beuturi spirituose mai că în tōte locurile, așa d'au ce-i de spūimentat, au pe creștinii și supușii lor“.

Cum vedem, cu încetul s'au delăturat Armenii de cătră Jidanii Poloni, așa în cāt comerțul ost-european se află pe la începutul secolului acestuia exclusiv în mâinile Jidanilor Poloni.

Și de și se socotiă mai nainte, că privilegiurile de mai nainte erau date numai pentru comercianții străini, Jidanii Poloni au șciut prin supunerea lor și prin caracterul miādios format prin persecutările cele grōznice ale creștinilor contra lor, prin cari erau siliți numai și numai de a-și agonisi hrana vieții prin negustorie, fiind esclusi de agricultură și meserie, de a-și dobândi privilegiuri noue.

Și nu cerea un Jidan, și cerea tot poporul jidănesc și cu atât mai periculos trebuia sē fie, când Jidanii erau mulți și comerțul român eră scăduț și privit cu desgust de Romāni.

Suceva decădu delă sfârșitul secolului al XV-lea; reședința principilor Moldoveni se mută prin insistența Turcilor mai departe spre amăduși la Iași.

Ars la o incursie a Tatarilor. Suceva nu mai fu rezidită, așa în cât la ocuparea Bucovinei prin Austria era ea numai un sat plin de ruine.

Numai Armenii au ramas fideli locului, unde au avut ei odată zile mai bune.

Ei ș-au zidit ieră o parte deosebită a orașului, unde locuiesc ei impregiurul bisericii lor și unde încă și astăzi locuiesc ei mai că exclusiv.

Astăzi e Suceva numai un oraș mic de provincie, de abia cu 10,000 de locuitori, de a cărui mărire și splendore trecută numai încă ruinele bisericilor, ale mănăstirilor și ale palaturilor dau o dovadă tristă dar elocintă.

Dionisiu O. Olinescu.

Vine véra!

Vine véra, vine véra.
Cântă paserile 'n crâng,
Șoptesc florile ce dulce
Stelelor din cer se plâng.

Vine véra, vine véra
Și 'n natură se treDESC
Fluturii cu-ariپی de aur
Și prin flori se rătăcesc.

Vine véra, vine véra,
Codrul ierăși a 'nverdit,
Și pe-o clipă omul ierăși
Se simțeșce 'ntinerit.

Sórele-și împrașcie rađe,
Umplénd câmpii de plăceri.
Ca 'n sin blândeले speranțe,
După tainice dureri.

Vine véra, vine véra,
Mii de farmeci vin cu ea;
Numa 'n sinul meu sërmanul
S'a întins o iernă grea.

V. B. Muntenescu.

F e m e i a.

— Priviri istorico-sociale. —

I.

Dela începutul lumii, femeile au fost acele ființe, cari au influențat și au jucat un important rol în viața socială a omenimei.

Ma putem afirmă cu siguranță, că ele au jucat și încă și astăzi rol mare nu numai în viața socială, ci și în cea publico-politică și militară.

Au fost multe casuri, când femeile au eșcelat ca legiste, medice, deputate în parlament, ambasadore, comandante pe câmpul de bătaie; ma și în demnitatea cea mai înaltă a statului, ca domnitore.

Să-și arunce ori cine ochiul, pe paginile istoriei universale, și va află acolo o Semiramidă eșcelând ca beliduce contra altor popore; cum acésta Semiramidă continuă edificarea Babilonului după bărbatului ei; cum a șciut să înfrumșeteze acea cetate și să o întărăscă, încât aceea să se numere între cele șapte minuni ale lumii.

Cleopatra, regina Egiptului, luptă ca comandantă împreună cu Antoniu, contra Romanilor!

Și cine nu cunoșce pe eroina feciöră de Orleans din evul meș, pe „Jeanne D'arc”? Cine n'a cunoscut admirabilul curagiu al femeilor „Hnghenote” la surprinderea fortăreței Rochelle? Nu mai puțin a eșcelat și ea pe câmpul literaturii. Renata, fiica lui Ludovic al 12-lea din Franca, a fost atât de învățată, încât se ocupă și cu astronomie.

Să ne restringem însă la puterea cea magică care se află în femeie! La acea putere farmecătoare, care face pe om să admire, să stimeze secul femeiesc, să se pörte față de densus cu etichetă, delicateță, curtenie și să devină — de multe ori — sclavul ei.

Așă e! Femeile difer mult, förte mult de băbați, atât cu viața psihică, cât și cu cea fizică.

În viața psihică, femeia e mai viuă, mai fantastică, mai simpatică, mai amorosă, mai simțitoare și mai compătimitore decât bărbatul.

Cu viața fizică încă difere în grad mare de bărbat. Fața ei e mai gingașe, mai blândă, mai dulce, plină de grație. Grația manifestărilor și a mișcărilor ei, încă se deosebeșce de cele a bărbatului.

Ier limba și vorba secului femeiesc e de tot magică. Un cuvânt, ce a sburat de pe buzele unei femei, te electrisează, te răpeșce și te inspiră mai mult decât cuvintele pline de foc, ce le-a roștit Bonaparte bravilor sei ostași în fața piramidilor din Egipt.

Căți băbați cu renume nu s'au supus vorbei soției lor! Decă cineva, vré să esopere ceva dela stăpânul casei, să-și căștigne mai întâiu spriginul dómnei.

Imperatul August, eră supus numai voinței soției sale Livia, și o ascultă în tot ce dicea ea! Artaxerxes II, regele Persiei, pentru iubirea ovreiceei Esther, redică pe unchiul acesteia, la demnitatea cea mai mare în stat, și îmbunetăți sörtea judeilor.

Așă dară calitățile psihice și fizice ale femeii diferind de ale bărbatului, și conținénd putere magică, te fac să o adori, să o iubești, și est mod să devini sclavul ei, ier ea dómna peste tine.

Femeia pare a fi pe pământ țina din lumea visurilor.

Se vede dară, că femeile atât psihic, cât fizic intrec pe băbați, și pentru aceea ele devin subiectul cel mai scump al amorului pentru secul bărbătesc.

Și apoi ce e mai scump și mai ferbinte în lume decât amorul? Nimic! Prin urmare și aceea ființă, care e cauza, isvorul amorului, încă are să fie scumpă, adorată și stimată în lume!

II.

Femeia are farmec, încă de mică și până la mormânt, de când e jună în flóre până e albă la pör ca ninsorea.

Când e micuță de 2—5 ani, ți-e mai mare dragul de ea. E gingașe, drăgălașe, desmerdată, pentru părinții ei; ce farmecător e pentru acestia, când pentru prima-öră aud din gurița ei dulcele cuvinte de: „Mama” și „Tata”.

Dela 5—12 ani, crescénd și înzestrându-se cu grațiile și odorurile frumuseții, te încântă, când o veți lucrând cu gingașele ei mâni tot felul de lucruri casnice, și ajutând mamei sale.

Dela 12 ani până la 18 ani (fie și 24) ea e jună în flóre, te farmecă, te vrăjeșce cu grațiile ei sublime și cu amoru-i fulminant. Ți răpeșce sufletul, ți fură ochii, ți neodihneșce mintea; prin urmare te face sclavul ei, adorătorul ei, și est mod ea are influință asupra sufletelor june de secs bărbătesc! Apoi să nu aibă dreptate poporul român, când dice despre un june, că „l'a bosconit drăguța”.

Câți juni nu au odihnă, când ved câte o mândră fetiță!

Ier pe cocónele de salon, câți juni le mai salută, le mai fac complimente, frumosul și ce mai știu eu!

Dreptate are poporul nostru, când cântă:

„De n'ar fi fete pe lume,
Nu s'ar mai face voi bune!“

Îndată însă, ce juna se mărită, ea intră în o epocă mai onorifică pentru ea. De o parte ea lângă amorul unui bărbat frumos află desfătare; de altă parte în public, la petreceri și conveniri, are onóre mai mare decât feta, fiind că dânsa a ajuns în cercul muierilor, a fóstelor și fiitórelor mame.

Dulce și frumos este a fi mamă. Dela cine învétă mai întâiu pruncul dulcea sa limbă maternă? Dela mama! Est mod cuvântul „mamă“ e un ce fôrte magic și farmecător.

Pe Coriolan, cel ce venise ca inimic contra cetății Roma, în al cărei sin a crescut, nimic n'a putut s'e-l înmóie, decât când a audít de pe buzele bătrânei sale mame cuvintele: „Mai bine s'e nu te fiu născut, și s'e nu-ți fi fost „mamă“; decât tu vrei a-ți neferici locul natal!“

Ca nevastă tinără, ea atrage amorul altora. Cel ce jócă la vre-un bal cu o nevastă tinără, se crede mai mândru decât acela, ce jócă cu o fétă.

„Mult me muștră fetele,
Că-mi sânt dragi nevestele!“

cântă poporul cu înțelepciune.

Apoi cât de bine i mai stă nevestei tinerele și frumóse, în brațe cu un copil mândru ca o stelută. Te face s'e o admiri s'e nu-ți poți lua ochii dela dânsa.

La poporul român încă jóce nevestele un rol mai mare, decât fetele. Îndată ce juna se mărită, capetă titlul de onóre: „Lele“ și ca atare e preferită fetelor. Ier la horă nevestele jócă înaintea fetelor.

„Cine-a đis leliței „Lele“
A vorbit cuvânt de jele.
Că cui plac lelițele,
Negre i sânt đilele!“

„Nevestei, care-i frumósă
Mândru-i stă s'e se iubescă!“

„Lelițo! dela pădure
Și cu ochi negri de mure,
Vin! s'e te sărut odată,
Că mi-i gura însétată!“

Nu voiesc a detrage prin acésta darurile frumúseii dela fete. Nu! Nevestele numai în privința onórei, ce li se compete, întrec pe fete.

În acésta „epocă de nevastă“, femeia încă are autoritate, vađă, și înfiuință în lume. Încă are putere magică asupra seculului bărbătesc. În cuvintele: „Mamă și Tată“, fiind cuvântul „Mamă“ mai magic decât cuvântul „Tată“ se vede înfiuința femeii pe pământ! Un Alesandru Marele, Cesare și Napoleone, au avut a-și mulțami mărirea lor numai mamelor lor.

Încărcându-se femeia de ani și albindu-i-se părul, încă are înfiuință, ma dóră mai mare, decât ori când. Toți i đic: „Mamă bătrână!“ „Bunică“. Toți o salută, toți o pun în fruntea mesei.

Așá dară se vede, că femeia are autoritate, vază, și înfiuință în genere, așá đicând, de când se nașce și până la mormânt.

III.

Când Dđeu a đis ómenilor primí, oprindu-i aspru, ca din toți pomii raiului s'e mánce, numai din pomul științei binelui și al rěului s'e nu mánce, Adam, decât nu l'ar fi îndemnat Eva s'e mánce și s'e guste din măr, de sigur n'ar fi mánecat.

Demonul în figura șerpelui n'a putut s'e induplece pe Adam s'e mánce, dar Eva, o femeie, l'a înduplecat.

La poporul evreesc, aflăm múi și múi de exemple în cari femeile au jocat rol și au înfiuințat mult asupra seculului bărbătesc.

Cine n'a audít și n'a cetit despre patriotismul neclintit al mamei Macaveilor? Cine n'a audít de eroismul Deboriei? De credința Judithiei? Da! aci mama Macaveilor așá înfiuință a avut, încât prin o singură vorbă, adresată fiilor sei, acestia toți își sacrificară viața înaintea tiranului Antioch!

Cine nu șcie, cine n'a audít de regele Solomon? Au nu strălucia acesta în putere și mărire pe pământ? Au nu se supuneau voinței și puterii lui múi de ómeni? Au nu-i se aduceau daruri și omagiuri până și din țările cele mai depártate? Și totuși, el eră supus voinței și înfiuinței femeilor sale! Ma așá înfiuință aveau femeile asupra lui, încât il siliră s'e le facă chiar și idoli, ma s'e se închine și el la acei idoli!

Séu, cine n'a audít și cetit de jocul fetei, a cărei mamă eră una din soțiile lui Irod! Dânsa prin un joc și prin o purtare gingașe, într'atata farmecă pe Irod, încât i promise imperiul jumătate, séu ori ce va cere.

La Fenicieni, Asirieni, Babiloneni, Carthagenieni, precum și la alte popóre orientale, femeile încă jocas un rol mai mare séu mai mic, încă înfiuințase asupra seculului bărbătesc în mészurá mai mare séu mai mică. Sardanapal, regele Babilonului, pentru înfiuința cea mare, ce o avurá femeile asupra lui, într'atata le adorá, încât le imbrácă chiar portul femeiesc.

Dido, regina din Carthagea, așá înfiuință a avut asupra lui Enea, care s'a abátut la ea, încât acesta își uitá de călétoria, ce avea s'o facă, în țera designată lui de Ursite.

Dintre tóte popórele, cari au ajuns la un grad mai innalt de cultură, pe acele timpuri, vechii Egipteni au ocupat locul prim. Egiptul a fost școla, din care Grecii și Romanii și-au însușit primele elemente de civilizațiune; ceea ce și astăzi se probéză prin piramidele și obeliscurile colosale. Femeile aici erau inițiate de timpuriu, în acele învétături secrete, cari aparțineau numai preoților. La Egipteni cine insultá o femeie, se pedepsiá cu pedepsele cele mai aspre.

Cine intrá la regele, trebuia s'e cađă cu fața la pământ și s'e se închine mai întâiu reginei, apoi regelui. După voința lor, poporul trebuia s'e facă piramide și regelui și reginei. Exemple învederate ni sânt: piramidele lui „Ramze cel mare“ — Sesostris — și a muierii acestuia.

În genere femeia egipteană se bucurá de o stimá deosebită; ma fiicele regilor aveau chiar dreptul de succesiune la tron, decât nu erau moștenitori de partea bărbătescă; un drept, care s'a conservat până pe timpul Romanilor, cum ne arată regența renumitei și frumósei Cleopatra.

(Finea va urmá.)

Sim. P. Simon.

Î n v i e r e a.

— După C. Flanmarion. —

De când stă și esistá pământul, ómenimea tare des se ocupă cu întrebarea până acum nedeslegată de nime:

„Ce va fi de lume și de ființele organice după mărtaș lor?” Întreprindem a răspunde la întrebarea aceasta.

Lăsăm pământul înghețat, despoporat prin frigul cel mare, ultima familie de oameni adormiți în somnul etern, soroarele prin formarea scórței în giurul seu, devine din ce în ce mai întunecos, planetele cereșci cu totul lipsite de lumina și căldura, care în timp de secolii ne-a nutrit, soroarele ni apare acum ca un glob întunecos cum își urmăzeșca calea în spațiu, ducând cu sine planetele sale întunecoșe, cari ca niște monumente mișcătoare se învârtesc în giurul lui în noaptea cea eternă. Ce va fi de lumea aceasta? Materia și puterea ce nu se potoșcă să își continue rotirea lor în gol în pozițiunea lor cosmică? Spre deslegarea acestei întrebări, sântem siliți, a trece peste regiunea științei curate, și a ne transpune în ceea a hypothesei.

Dacă acesta ar fi sfârșitul nealterabil al lumii, dacă lumea ar peri pentru totdeauna, dacă soroarele odată stingându-se, nici odată n'ar mai străluci, e verosimil, că pe ceriu nu ar fi mai mult nici stele.

Și pentru ce?

Pentru că crearea e atât de antică, încât o putem cugeta în trecut eternă. Dela timpul transformărilor prime a soroarelor nenumărabili, ar fi fost timp de ajuns, ca să se stingă cu totul. În proporțiune cu eternitatea trecută numai sori noi pot să se ivescă. Cele prime s'au stins. Credința, că natura e ereditară, se rădăcină în spiritul nostru.

E imposibil a admite analiza cea antică a creațiunii eterne. Și principiul lui Dumnezeu e asemenea principiului creațiunii. Dacă numai odată s'a creat, așa nu ar fi mai mulți sori în golul nemăsurat, nici planetele ce se întorc în giurul nostru nu ar primi în ele lumină, căldură, electricitate și viață. E necesar, ca puterile să se transformeze. Adecă, trebuie, ca creațiunea să fie pentru eternitate.

De altminteră, se întrebăm însăși natura și se fim atenți la răspunsul ei.

Ce se întâmplă în giurul nostru? Tote particulele de materie trec în continuu prin formațiunile corpurilor deosebite. Corpurile se schimbă, dar materia rămâne. În restimp de o lună și corpul nostru se schimbă, mai cu totul se rennoiește. Strămutarea eternă lucrează și în atmosferă, în apă, în metale, în plante, în animale și în noi. Particula de oxigen ce se eliberează din un putregaiu, din stejarul ruinat, se aședă în micul cap blond al copilului nou născut și particula de carboniu, ce o respiră în dureri peptul unui bolnav greu, înfloresce de nou în colorea rosei miroșitoare. Atomul de carboniu ce arde în plămânile noastre, doră a ars în cuporiul lui Newton, spre a servi experimentele sale optice și doră în momentul acesta ținem o particula care a fost compoziția mânei seducătoare a Cleopatrei seu în capul lui Carol cel mare. Particula de fer e tot acea, ce se află seu în sângele ce bate în inima iubitoare, seu în o bucată de fer ruginit. Particula de apă e tot aceea în strălucita privire amorosă a miresei, seu într'un nor ce paralizează rașele soroarelor, precum și în ploia ce udă pământul. Materia spiritului nu rămâne nemișcabilă și se rentorce în viață. Ceea ce respirăm, mâncăm, bem, a fost deja întrebuintate de o mie de ori. Din pământul cenușei strămoșilor noștri sântem formați. Dacă s'ar rentorce tot omul, care a trăit deja pe pământ, ar veni cinci pe fie-care urmă pătrată și ar trebui să se țină de olaltă, ca să se potoșcă susține pe suprafața pământului; însă întregi nici nu s'ar pute renașce, deoarece toate acele elemente aparțin mai multor corpuri.

Iată ce se întâmplă în giurul nostru. Într'acea în natură nu este nici mic, nici mare. Stelele sânt atomii

totalități. Tot acele legi guvernă și atomii, cât și lumea.

Tot acea măsură a materiei există totdeauna. După ce s'a format vaporul soroarelor, planetelor și ființelor, acesta nu rămâne fără lucru, ci trece în circulațiune nouă. Altcum s'ar prăpădi lumea. Altcum soroarele, perind lumea, ar ajunge îngropat în întunec, învârtindu-se fără scop în golul negru, în singuritate eternă.

Să ne întrebăm acuma: în urmarea cărei întâmplări a naturii se pot renașce lumile mărte? Dacă soroarele nostru se stinge, (ceea ce fără îndoieșcă se va întâmpla) cum se va rentorce în circulațiune viața universală?

Studiarea universului, de și ne aflăm numai la începutul acelu studiu, ne ofere deja două răspunsuri la această întrebare, și e foarte probabil, că natura, care așa de greu descopere secretele sale, prin știința secolilor viitori ne va acordă răspunsuri încă și mai bune.

Doșe globuri de lună pot vieșcă de nou și pot începe o eră cu totul nouă pe basa legilor simple a gravității.

Spre a înțelege mai bine ideile noastre, să presupunem, că cutare glob întunecat e așa de mare ca pământul nostru, seu chiar ca soroarele, și se aruncă în gol. Acela duce cu sine puterea sa și dacă e singur în golletate, își urmăreșca fuga în linie dreaptă, și încă tot cu aceeași iuteșcă. fără să fie capabil d'a-și schimbă direcțiunea nici de un milimetru. Și așa ar urmă în veci.

Acum să presupunem, că în chaosul în care merge globul, drept în direcțiune contrarie, este un alt glob de aceeași densitate. Pe acela îl aruncăm către celalalt cu aceeași iuteșcă. Când ajung la olaltă, se lovesc, și stau pe loc. Ce va fi din puterea, care i mișcă, după ce din natură nimica nu pier? Se transformă. Mișcarea de până-acum se preface nevidibilă, tot în așa spațiu, ca mișcarea cea primă, care întorcea compozițiile celor două globuri, aceste le desparte și din cele două globuri reci și întunecoșe, se va preface soroare ardător și lucitor.

Hypothesa această, de sine s'ar realiza, fără ca să fie trebuință d'a aruncă cele două globuri unul spre altul, numai să aședăm în gol două globuri în depărtare anumită. Din cauza gravității, aceste cu încetul se dirig către olaltă și se împreună cu o lovire grozavă, care le preface în soroare ba chiar în cerc de vapore.

Să presupunem, că afară de soroarele nostru și a lui Sirius nu este alt soroare în înfinit. Simțind golul de partea celalaltă, se pefugă: abiă ajungând în gol, se sillesc a se apropiă de olaltă. Căderea la început e puțină. În ziua primă apropierea e numai o frântură de milimetru. Acesta nu e simțitor. Într'acea mișcarea se accelerează. La trecerea unui an apropierea deja e simțitoră. După două milioane de ani în cădere continuă, cu așa iuteșcă se apropie de olaltă, încât întelindu-se, se însoșesc, se împreună, se lovesc, evaporă în cerc de vapore perpetuu lucitor.

Părerile thermodynamice arată, că meteorul din înălțimea înfinită a creierilor asupra soroarelor, în momentul din urmă cade cu o celeritate de 627 mii metre!

Căldura reproducă prin mișcarea această e de 9000 de ori mai mare decât, care s'ar areta la arderea oleului egal meteorului. Dacă pământul ar căde pe soroare, prin această, temperatura soroarelor cu alată s'ar aredica, încât strălucirea și căldura soroarelor ar dură cu 95 de ani mai îndelungat.

Însă șcim, că strălucirea această, cu 200 milioane e mai mare de cât ce cuprinde pământul nostru și care

ar fi în stare a fierbe 2900 milioane miriametre cubice de gheață în o oră. Deci, decă pământul s'ar rețină în rotațiunea sa în giurul sórelui, așa de încet, ca căldura reproducă prin reținere să nu-l vaporizeze, în 64 ani ar căde pe sóre, și de și împreunarea cu sórele numai ar spori cu un atom constelațiunea, totuși pe 95 de ani i s'ar da căldură spre a străluci ca acuma. Căderea lui Jupiter i-ar da căldură pe 32 mii de ani; ieră căldura gravitații desvoltate prin căderea tuturor planetelor în sóre i-ar da 45,585 ani de strălucire.

Prin urmare, decă la noi sórele stins, ca un glob întunecos, s'ar întorce în golitate și ar pute renvia, ca un fenice nou, întâlnindu-se cu alt sóre stins, flacăra ar aprinde viață pentru pământurile nóne, cari prin legile gravitații s'ar despărți de cercul de vapóre a lor, chiar așa precum pământul nostru s'a despărțit de cercul de vapóre al seu. Atunci sórele cu celeritate mare înainteză cătră stelele constelațiunii Hercules. Fie-care stea are mișcarea sa proprie. Cele mai multe în linie dréptă. Așa dară nu este imposibil, ca două stele să se întâlnească în spațiu, și doră chiar în acesta e ascuns secretul învierii lumilor.

Pământul cu planetele sale fără îndoielă va căde în sóre. Nici planetele reci și acoperite cu scórță întunecată nu pot scăpa de acesta sórte grozavă.

Putem observă, și al doile soiu de prepădire și înviere, despre care mărturisesc meteorele, stelele sburătoare și cometele. De unde se derivă meteorele? Din lumea prepădită. Cum pôte să se nimicească lumea? Nu șcim, faptul acesta încă ni se pare contrariu legilor gravitații. Dar ce e însași gravitatea? Nu șcim. E necondiționată acesta putere? Corpurile nu pot ajunge în o stare fizică seu chimică, în care încetă gravitatea? Ce sânt còdele de comete totdeuna opuse sórelui? Așa se vede, că aceste sânt niște desființări a puterii reflexive și prin urmare sânt contrarie gravitații.

Deci să presupunem, că prin recirea secularie a pământului nostru, prin condensarea și secarea lui, într'o di se va sfărma și materiile mai târziu creatore nu se vor supune puterii de contragere! E bine, pământul nostru pân' la centru e petros, de aici e format simplu din materie lipsite, pe cari puterea centrală nu le-ar ține mai mult. Ce se va întâmplă cu acesta planetă mórtă, cu acest cadavru? Puterea atrăgătoare, decă atunci va mai esistă, se va ocupa numai cu procesul d'a face tină din bucăți de pământ, în loc de apa curgătoare. Și ietă! în decursul câtorva secolii, sërmanul nostru pământ desfăcut, pierdându-și forma sphaeroidală, neobservat se împrășcie. Ietă sistemul planetar în bucăți! Tòte aceste stringându-se la olaltă, cad în sóre. Și decă și sórtea finală a sórelui e asemenea, sténa acesta întunecată asemenea se va descompune, și tótă părțiceua sistemului solar va sborâ în spațiu să se împrășcie. Pravurile lumilor vor sborâ în aer, până ce în o di ajungând în regiunile învierii, se vor arunca în căldarea topitoare a creării; atrase la centrul fructifer, tòte acele părțicele ale pământului cosmic se vor unii în giurul tot acestui centru, ca prin căderea lor generală să formeze o vétră nouă ferbinte, pentru creațiune.

Așa dară putem fi siguri, că în natura-s în rezervă cauzele învierii. Timpul e nimic. Numai eternitatea esistă și timpul nu e alta, decât o cantitate. Cât privește individualitatea noastră omenescă, nemurirea seu învierea, trebuie să se despartă materia și spiritul. Tot atomul creator al corpului nostru e neperitor și se mută neîncetat din un corp în altul. Consecința ne produce acel cuget, că puterea virtuosă, partea fizică, mintea personală asemenea e neperitoare.

Alesandru T.

Valea Someșului.

— Reminiscente de călătorie. —

Eră în véra anului trecut, în luna august, înainte de adunarea Societății de teatru român, când simțeam dor a merge încă odată între someșeni, ca să particip la adunarea teatrală din Baia-mare. O călătorie noptea, de séra la 6 ore până demineța la 8, me transpuse pe neștiute din Budapesta în orașul Satu-mare, capitala Țării Oașului, a Valei Someșului, a Codrului și Crasnei, a Celății-de-Pétră și a ținutului Băii-mari.

Aici făcui câteva vizite la cunoșcuți și amici, cari toți erau pregătiți pentru adunarea din Baia-mare, și cari me duceau cu sine și pe mine, chiar și atunci, decă eu nu aveam a priori dispozițiune a face asemenea. O șcire primită din Orade și alta din Budapesta ne anunția, că comitetul Societății teatrale va sosi altă di séra în Satumare, unde va petrece o nopțe, ca demineța să-și continue călătoria spre Baia-mare. La sosirea trenului de séra, la 9 ore, eram toți inteligenții din oraș la gară, și anume arhidiaconul din Caréii-mari, protopopul local, câțiva advocați, profesori, ampioiați și particulari, un număr însemnat din poporul român, cari salutarăm cu bucurie și cu un „bine ați venit“ românesc pe vice-președintele V. Babeș și secretarul Iosif Vulcan, și i conduserăm în oraș la otelul „Crucea albă“ în localitățile destinate pentru óspeții așteptați.

După o pauză de vre-o jumătate de oră, făcurăm o mică preumblare în piața cea mare până la ospelul „Coróna“, unde pentru întreaga societate eră o mésză întinsă. La cină se redicará câteva toaste pentru óspeții sosiți, cari respuseră întru sănctatea satumarenilor. S'a esprimat regretul că satumarenii n'a avut ocașiune a felicită și pe presedintele dr. Ales. Mocioni în mijlocul lor; apoi ne retraserăm cu toții, ca altă di des de demineța să călătorim cu toții împreună până la Baia-mare.

Când demineța am părăsit otelul, am făcut o privire fugitivă asupra orașului, asupra frumoșei biserici catedrali r. e., reședinței episcopoeșei și seminariul r. e., biserica și parochia română din strada principală, asupra podului puternic de pe Someș, ce desparte orașul de estra-vilan, unde se allă o fabrică (móră) de vapor.

Aveam să mergem pe partea stângă a Someșului. Demineța eră frumoșă, senină. Șoséua de lângă Someș, ne conducea tot prin ținuturi româneșci, prin comune avute cu școli și biserici de pétră, cu locuitori cari afară de limba lor maternă română abiă vorbiă câteva cuvinte ungureșci. Prin Palfaléu și Ambud ajunserăm în Carășeu, unde descalecarăm pe jumătate de oră la parocul local; aici eră concentrat un număr de inteligenți români, după dejun continuarăm cu ei călătoria spre Lipou, Vêșmort, unde asemenea se atașară mai mulți la societatea noastră. Pe la órele 11 a. m. ajunserăm în Borhid, aici petrecurăm alta jumătate de oră în ospitala casă a „Vodei“ Ioan. Căci Ion Voda Selagianul se numeșce parocul din Borhid. Numele de „Voda“ este porecla ce i-a dat românii inteligenți în unanimitate pentru meritele lui patriotice naționali, ier poporul i dice „Părintele Voda“, căci i este demnul și iubitul seu conducător în tòte afacerile.

Voda ne-au primit amésurat pozițiunii sale înalte, la care l'a redicat vocea poporului, cu amabilitate, iubire și demnitate. Ne-au ospetat pe toți; și decă altă di nu eră terminul adunării în Baia, trebuia să rămânem în giurul seu vre trei zile, ca să putem termină tòte lucrurile, cari numai în trecăt le-am putut atinge în casa demnului nostru Voda, și ca să putem ascultă

despre toate și vederile lui, înaintea tuturor atât de prețioase.

Ioan Selagianul se poate numi cu tot dreptal Voda românilor satumareni. Stătura lui înaltă, frumoasă și robustă, cunoștințele sale profunde istorice și culturale, experiența sa mare, și etatea unui bărbat în deplină virtute, precum și activitatea sa distinsă în direcțiune curată românească, îl califică de ajuns pentru a fi conducătorul românilor din Satmar.

Dar pe cât este Voda de distins, pe cât talia lui îl face cu un cap mai înalt de cât toți bărbații din statul seu major, atât de compact, erudit și național este acest stat major al seu. Oameni de o inteligență și cultură înaltă și generală, români cu inimă, simțăminte, tradițiuni și tendințe naționale, adevărați strănepoți din Roma vechie: bărbați și patrioți în înțelesul strict al cuvântului!

Este lucru, care de sine se înțelege, că românii din Satmare sunt espuși pe totă ziua la lupte cu elementele străine. Cel ce însă prin moderațiunea și argumentele sale puternice, prin patriotismul seu adevărat, prin logica sa puternică, dă direcțiune luptei defensive a românilor; cel care în momentul suprem decide chiar lupta, este Ion Voda, care când măsura câte o lovitură asupra contrarilor nămului românesc, i face să amuțescă timp îndelungat, și numai după multe opintiri se mai pot reculege a cârpi și cleveți de nou asupra românilor.

Străinii încă i-a dat porecla de „daco-român”. Voda n'a respins-o, ci a primit-o cu demnitate. Le a spus, că este „daco-roman” în înțeles conservativ, care vre să susțină viața română sedită pe malurile Someșului, în timpuri bune și grele, și că românii nu acumă vor renunța a fi făloși de numele și originea lor străbună, când cu tot dreptul se pot aștepta la un viitor mai fericit, la recunoșterea individualității lor ca națiune.

Pe la Borhid, Voda a trecut cu noi Someșul. Am ajuns pe malul drept al acestui riu, ce isvorește din munții Năsăudului și a Clușului. Față cu noi se redica în depărtare de câteva ore munții înalți a Marămușului; în stânga priviam delurile Țării Oașului; în dreapta era Codrul cel verde cu poiana vitezului Pinte, care în timpurile de sclăvie pentru popor se retrase la munți, de unde își luă isbândă pentru crudelitățile comise asupra nămului seu. Poporul de aici a eternizat memoria lui Pinte în poveștile, doinele și colindele sale. Și până astăzi se aud cântece în gura țerancelor române despre Pinte cel vitez și frumos, cu părul lung și brunet, cu ochi vii ca două stele, cu mâni puternice, de cari se sfărâmă porțile orașului Baia-mare, despre Pinte cel milos și bun la inimă, care da ajutor săracilor.

Sosirăm în orașul Seini; timpul era înaintat și aici nu puturăm sta. Dar totuși am constatat, că gimnasiul din Seini nici până astăzi nu-i edificat. Pe timpul unui regim mai favorabil, pe la anii 1860—1865 multe și frumoase idei naționale pentru bunăstarea și cultura poporului român se iviră, și între aceste și ideea unui gimnasiu românesc în Seini. Un început modest s'a și făcut. Dar timpul favorabil trecu iute și pe nesimțite ne affarăm într'o epocă contrarie, când abia puteam conserva ceea ce aveam, și nu era cu putință a merge înainte. Cu mărtașa protopopului emeritat G. Maniu, și cu sistema dualistică, se decise și sörtea acestui gimnasiu de a nu se pute edifică. Ideia bună se va face trup îndată ce va sosi un timp mai priincios; și satumareni vor trebui să aibă un gimnasiu și o școlă de fetițe! Unde întreaga administrațiune se află în mâna exclusivă a neromânilor, cu greu se pot face progrese evidente. Activitatea națională e re-

strinsă mai numai în cercul familiar. De aceea atâția bravi români în Satmare, cu patru cercuri electorale, până acumă încă n'a putut scöte un singur deputat român pentru camera deputaților din Budapesta.

Pe amândouă malurile Someșului comunele române sunt în stare bună materială; de și greutatea de tot felul, contribuțiunea în bani și în sânge i apesă și pe ei; totuși luncile Someșului după cinci ani slabi, dau și câte o recoltă îmbelșugată, care apoi pune în prosperitate pe poporul român din aceste părți.

Casele țeranilor sunt clădite din materie solidă, pētră ori lemne, cu câte două, trei odăi; în curtea frumoasă pe lângă fie-care casă este câte o șură, grajd pentru doi-patru boi ori cai, și altele. Au biserici și școli de pētră, frumoase, elegante, după stilul cel mai nou; preoții sunt așezați în curte domnescă, și cei mai mulți dintre ei duc economie cu câte patru și mai mulți cai, și boi. Poporeni sunt morali, ascultători, inteligenți și blândi, abili pentru o dezvoltare materială și culturală; și ceea ce este mai de însemnat, sunt români verzi. Căci ceea ce se dicea despre satumareni mai înainte, era la loc poate ca sarcasm; în realitate însă spiritul național și aici ca în toate locurile, unde poporul român locuiește în massă, este intact, pur românesc. Inteligența până la 1848, ce e drept, era pe deasupra magiarisată, nu avea cultura limbei. Însă dela 1848 încöce, chiar în respectul inteligenței se pot constata pe aici progrese mari și îmbucurătoare. În anii dela 1848 până la 1865 spiritul național s'a dezvoltat, puternic și în aceste părți, și a primit o direcțiune hotărâtoare în respectul național.

Cu aceste reflexiuni și simțăminte ne-am despărțit de Seini, și am continuat calea pe șoseua din malul drept al Someșului, printre viile acestui oraș, care sunt cultivate de români și cea mai mare parte sunt în proprietatea românilor. La 2 ore p. m. am ajuns în Ilba, unde pentru întreaga noastră societate am aflat o casă ospitală la dnul proprietar mare de acolo Iosif Pop, care ne aștepta pe toți cu mēsa întinsă. Aici am luat prânzul, la care am convenit și cu alți öspeți noi din Selagiu și Chior, cari își luară calea spre Ilba întru întimpinarea comitetului societății de teatru român. Dömnă și domnul casei cu atâta amabilitate ne primiră și ospetară, în cât abia pe la 5 ore puturăm să ne despărțim spre a merge înainte. Societatea noastră era deja numerosă; sēmēnă cu o nuntă mare, la care erau de față bărbați meritați și încăruntiți, bărbați în virtute, matröne și domnișore române, însoțite de un număr însemnat de juni români; preoți și mireni, profesori și discipuli. Timpul nu ne-a permis, ca să vedem și o „horă” națională, altfel însemnăm aci părechile, ce și-a dat rendez-vous în acest loc ospital.

Pe cale am făcut asemēnare între poporul de aici român și între alte părți. Am aflat, că întru toate este neöș român. Singura deosebire este crucea cu restignire pe la fie-care biserică de aici, ce împodobesce cintirumul, care nu se află la poporul ortodoc român. Pe aici însă tot poporul român fiind greco-catolic, în sēmēnul unirei a adaus la biserică crucea restignirii, ce de comun se află la bisericile romano-catolice. Într' altele biserică, ritul, limba, cântările sunt întru toate identice cu cele ale bisericii drept credincioase a resăritului.

Mergēnd înainte delurile erau tot mai dese și înalte; valea Someșului tot mai romantică. Treccam prin umbra desă a pădurilor de mestecăn; ajunserăm în fine și frumoșele păduri de castanie, ce pe aici se fac în mare abundență și sunt un isvor însemnat de venit. Pe la 6 ore p. m. ajunserăm la otarul Băimari, unde ne așteptă inteligența și poporul în frunte cu protopopul orașului Ștefan Bilțiu, care finu o cuvântare de bine primire cătră comitetul Societății tea-

Serbatori fericite !

trali. Vice-președintele V. Babeș și secretarul Iosif Vulcan respunseră și mulțămără pentru buna primire, ier poporul erupse în strigăte de „Să trăieșcă!”

Nu voiu repetă despre cele întemplate în Baia-mare la adunarea teatrală, pentru că aceste tôte s'a publicat în acest jurnal pe acel timp. Dar la acêsta adunare a fost de față o inteligență atât de numărôsă și distinsă, în cât eră de ajuns pentru o țără întregă, și nu pentru un comitat. În vremile bêtrâne împărați și regi nu se alegeau în preșința atător bărbați și dame, copile și juni inteligenți din tôte categoriile societății. Baia-mare n'a avut nici odată o adunare atât de imosanță, numărôsă, distinsă și frumôsă, cum fu ceea a societății de teatru român din vëra anului trecut. Junimea, acêsta garanță a viitorului național, a escelat prin concertul și balul frumos dat în favorul instituțiunii teatrale. Cu toții simțiam necesitatea unei trupe ambulante de teatraliști români, și diceam, ca pe viitor să se ieie dispozițiuni în acêsta privință.

În livada frumôsă a orașului, de asupra căreia se redică un munte cu un prospect romantic, petrecurăm o seră senină la luna albă, unde munții și văile ne șoptiau despre un viitor ferice a poporului român, care aici muncește aceste mine de aur.

Un poet magiar, Alesandru Petöfi, a umblat odată și petrecut pe aici; el dice în scrierile sale, că Baia-mare are o regiune atât de romantică, în cât i-ar plăce să moră aici. Noi ca ômeni prosaici, dicem, că ne-ar plăce: să trăim aici!

Adunarea viitoare se va ține între munții innalți a Maramureșului, în Siget. De ôre ce încă n'am avut ocasiune a vedé patria stramoșului Dragoș, care a alungat pe tâtari și a fondat Moldova, mi-ar plăce să vëd și părțile aceste, și poporul ce locueșce acolo. Dela Satumare până la Siget conduce calea ferată pe malul stâng al Tisei. Prin rețéua calei ferate, Sigetul fiind în comunicațiune cu lumea mare, cred că adunarea din acest an va fi forțe cercetată din tôte provinciile române. Așă dară, iubite cetitóre și celitori, la revedere peste patru luni în Sigetul Marmatiției — la adunarea teatrală!

I. D.

Sërbători fericeite!

E mare bucurie în familie.

Primăvera a sosit mai de grabă decât în alți ani. Câmpul este verde. Pomii sânt plini de flori. Rëndunica s'a rentors din patria-i cealaltă și a început să-și facă cuibul.

Cine n'ar simți o dulce transformare? Cine n'ar săluta cu plăcere drăgălașa primăveră, după o iernă atât de lungă?!

Și ietă, sosirea yrimăverii ni-a adus de odată și Pașcile. Sfânta sërbătóre a invierii Domnului. Dintre tôte sërbătorile, de sigur cea mai frumôsă este acêsta.

— Christos a inviat!

Ce magică impresiune conțin aceste cuvinte! Cine nu se simte ca transportat în o altă lume, când le rostesc seú le cântă?

Sërbătóre Pașcilor deștëptă în noi cele mai dulci bucurii. Atunci par că intinerim, par că renviãm.

Și fiind că e așă mare sërbătóre, ne și pregătim a o primi cu onôrea cuviinciosă. Noi și locuințele nôtrec trecem prin o mare schimbare.

Pregătirile aceste se încep de timpuriu. Încă din sëptemăna mare. Mai fie-care și din acêsta are punc-

tuul seu din programa de primire. Ș-apoi mai trebuie să mergem și la biserică. Vedeți dară, că lucrul este mult.

Dar de noi bărbați e cale ca vale. Când vedem, că p'acasă se pregăteșce vr'o tăgășire mare, ne luãm pëlëria și bastonul și ne ducem în casină, să spriginim acolo literatura, ocupându-ne de cele trei-deci și doue de cărți.

Dar femeile!

Stimez mult seculul femeiesc, dar totuș îmi pare bine, că sânt bărbat.

Ce necas mare avem noi numai dëcă ne cade un nasture și din întemplantare nu-i cine să-l cöse?!

Și femeia, câte de tôte trebuie să 'ndure ea! Ôre este devotamentul nostru o recompensă egală sacrificiilor sale?

Se 'nțelege, că aici pôte fi vorba numai de acele femei, cari își îndeplinesc misiunea cum se cade. Cari sânt vrednice de devotamentul nostru! Și nici decât de acele, cari... Ah! nimica nu este mai urit, decât femeia ce uită divina sa misiune.

Femeia bună este ochiul familiei. Ea vede tot ce lipseșce și ce trebuie să se facă. Dënșa e inima familiei; ea simte mai adânc și bucuriile și durerile.

La sosirea Pașcilor, ea se simte în elementul seu. Face pregătiri încă din începutul sëptemănei, ca ziua de Paști să afle familia în casă curată și în haine curate.

Și după ce tôte aceste sânt gata, vine partea cea mai plăcută, gătitura bucatelor. În vinerea mare se roșesc ôuele, sâmbăta se coc colacii adeca cozonacii, precum și pasca. Aceste tôte se vor sfinți în ziua de Paști. Ah! ce bucurie este a mănca din bucatele sfînțite!

Și ietă că soseșce sfânta și a invierii Domnului! La doue ôre după miezul nopții clopotele invită pe credincioși la biserică. Părinții se duc, dar pe băieți i lasă acasă. Ei dorm bine. Cine i-ar conturbă acuma?

Dar pe când părinții se întorc dela biserică, copiii se trezesc. Ei vreu să felicite pe bunul lor părinte. Mama lor i-a învățat. Se și gată fie-care cu dicția sa, ce o va dice acuş dëcă se va îmbracă.

Dar cel mai mic nu pôte să jöce încă rol de „orator”. El abiă șcie să vorbëscă. Câteva cuvinte însé a învățat și el. Dar mamă-sa are mai mare bucurie în aceste câteva cuvinte, decât în „gratularea” celor mai mari. Părinții totdëuna iubesc mai mult pe băieții lor mai mici. Ea îl apucă dar în brațe, îl duce la bărbatul ei, și băiețelul i poftescă plin de bucurie:

— Sërbători fericeite!

Ilustrațiunea de pe contra-pagină înfățișeză tocmă acest moment drăgălăș.

Dar cine ar puté schiță bucuria părintelui?! Nici desëmnătorul nu ne pune în vedere pe bărbat; par că s'ar fi temut, că nu va fi în stare a represintă fericiirea aceluia.

Nici eu nu voiu încercă a o descrie. Dar fiind că a sosit ziua de Paști, permiteți-mi să ve poftesc și eu:

— Sërbători fericeite!

Iosif Vulcan.

Păpușa bolnavă.

— La ilustrațiunea de pe pagina 140 —

Mare intristare! Mitutica plânge de móre. Păpușa ei drăgălașă are ceva. De câteva zile e tristă, palidă. Nu mai mănca nimica. Nici nu atinge bucatele ce i se ofer cu atâta bucurie. Numai cățelașul linge câte odată farfură.

Ôre ce bôlă are păpușa? Mitutica i-a pipăit mai de multe ori pulsul. Dar totuș nu pôte să constateze unde o dóre. În urmă apoi afirmă, că de sigur s'a

recit. I dă thee. Atunci i pare, că d'ora capul i se 'nferintă. I dă chinin. Dar însădar! Grozav! Păpușa are diferitis. I lăgă dară frumos falca. O aședă pe scaun. Tôte-s însădar.

Păpușa nu se mai vindecă. Mitutica plânge. Și nu-i cine s'o mângăie. Numai cățelușul o privește cu compăimire. Sărmana!

R. T.

E e h o.

Câteva definițiuni estrase dif la „Vic Parisiene“ :
Nas. Clopotnița obrazului.

Nunta. Încăperea unde se obișnuiește veselie.
Calugaritia. Soția firească a călugărului.

Nopțe. Întrebați pe X.; el ve va spune, că noptea 'n care a devenit soțul dnei X. este ziua cea mai frumoasă din viața lui.

Quadruman. Pianist perfecționat.

Calități. Domnișorele le au pe tôte, d'aceea temele măritate au așa puține.

Cërta. Piperul căsătoriei.

Coda. Apendice folositor mâmuțelor și periculos pentru bărbații de stat.

*

Arte și pâne.

Actorul. Cuconiță! Am fost totdeauna bine primit în casa părinților domniei tale, mi s'a arătat multă bunăvoință; acum a sosit în sfârșit momentul, scumpă Luiso, ca să vorbesc serios cu băbaca domniei tale.

Luisa (plecând ochii spre pământ): Ai intențiuni seriose?

Actorul. Negreșit, cele mai seriose. Acum v'era se 'nchide teatrul și rămân pe poduri; voi să rog pe tatăl d'tale să-mi împrumute până la toamnă 500 franci.

Tablou.

Un advocat și un judecător, vechi amici din colegiu, se întâlnesc.

Advocatul: Cum ți se pare, frate? în curs d'abia cinci ani am făcut stare cu profesiunea mea.

Judecătorul: Nu me mir de loc, frate, căci v'ed că toți clienții tei au sărăcit.

*

D'omna A. are gura cam mare, atât de mare în cât o prietenă dicea vorbind despre d'nsa: „Ce fericită este. P'ote să se vorbească la urechie“.

*

Dela începutul lumii continuă lupta între bine și rău și nici până astăzi nu s'a decis cërta. Pentru ce? Cerul, fără îndoiele, are dreptatea în partea sa, dar iadul are cei mai mulți advocați.

*

Un bețiv întâlnește pe un om beat mort, căd'ut în noroiu și cu capul spart.

După ce-l privește câteva momente, bețivul își dise: „Ce este și viața asta! Când me gândesc, că așa am să fiu și eu Duminecă!“

Literatura si arte.

Regina României lucrează la un roman nou, care va purtă titlul: „O rugăciune“. Acesta va apăre odată în două limbi, în cea română și în cea germană. Aflăm, că suverană României scrie și o narațiune poetică, ce va apăre sub titlul: „Iehova“.

Esposițiune artistică. În duminica trecută s'a deschis la București esposițiunea permanentă de arte frumoșe. Esposițiunea e arangiată în curtea bisericei Stavropoleos și este deschisă publicului în tôte zilele.

„Noua Bibliotecă Română“, care până acuma a apărut ca colecțiune de romanuri și novele în broșuri

de câte două côle cu 15 cr. de două ori pe lună, dela 1 maiu va eși ca jurnal literar beletristic sub redacțiunea dlui Theochar Alexi de două ori pe luna în fasciôre de câte 3 côle, și va costă pe anul întreg 7 fl. Uram succes noului nostru confrate!

Dicționar germâno-român, după sistemul lui A. M. Thibaut. Sub acest titlu publică dl Teodor Codrescu la Iași, un dicționar în două volume mari. Prețul de prenumerațiune al ambelor este 24 lei.

Musicalie nouă. La Táborzky și Parsch în Budapesta a apărut: „Magyar dallamok“, pe pian pentru patru mâni de Thern Karoly, prețul 1 fl. 20 cr. „La Perle de Brésil“ mazurca de Filip Fahrbach jr., prețul 75 cr.

C e e n o u ?

La numărul presinte, drept cadou de Paști, alăturăm un suplement de jumătate de côle și astfel acest număr conține două côle întregi.

Sciri personale. Dl Titu Maiorescu va ține vineri după Paști la București o conferință în sala Ateului în folosul incendiatorilor din ț'ară, vorbind despre magnetismul animal. — Dl Ioan Cornea, inginer de direcțiune la linia căilor ferate Arad—Valca-Crișului, a obținut la politehnicul din Budapesta diploma din specialitățile matematica, geometria și geodossia superiôră însoțită cu astronomia. — Dl Mihailu Cogalnicean, precum cetim în „Românul“, este de două zile greu bolnav de pneumonie.

Regina României a adresat președintelui comitetului general al Presei, care organizează o loterie în folosul incendiatorilor, o frumoșă scrisore, care se 'ncheie cu următoarele delicate cuvinte: „Presă, credinciosă misiunii ei de facție a luminei și de îndemnătore la fapte bune, s'a pus, cu 'n totd'euna și acum în capul mișcării. Nu me îndoiesc dar de succesul ce vor obține atâte nobile silințe; și cât pentru mine, voi fi fericită a pune tot concursul meu la dispozițiunea inițiatorilor acestei opere de binefacere... Elisaveta.“

Academia Română a ținut în vinerea trecută ierăș sedință publică. Dl dr. Brânza a cetit relațiuni asupra geografiei, botanicii și a vegetațiunii Dobrogei. Dl V. Babeș ceti notițe biografice asupra vieții și activității repausatului membru al Academiei, Andreiu Mocioni. Dl Sp. Haret ceti considerațiuni la studiul esperimental al mișcării apei în canalele descoperite și la constituțiunea intimă a fluidelor. Dl V. Maniu ceti un memoriu asupra scrierilor istorice din anul 1880 și 1881 privitoare la Români. Din celelalte sedințe notăm, că premiul Nasturel s'a decernat cu 17 voturi contra 3 părintelui Ștefanelli din Cernăuți pentru scrierea sa în 3 volume: „Catichetia“. Membru onorar s'a ales Carol Thorma, membrii corespundinți Victor Janca și August Kanelz.

Ambasadorul austriac la București se va înșchimbă. Cel de până acuma, comitele Hoyos, a fost chiebat la Viena, unde va ocupă un post în ministeriul de esterne. Noul ambasador va fi br. Mayer, carele a fost ambasador austriac la Washington, ier în timpul din urmă eră atașat la ministeriul de esterne în Viena.

Înmormântarea unui purcar. Ioan Mândruț a fost un om vestit. Cum se nu? El a fost purcar-sumar la familia Șantha din Sarkad-Keresztur în Biharia. Tocmai 68 de ani a slugit el la acea familie. Dar în urmă c'osa nemil'osă a morții l'a secerat și pe el. A murit în etate de 105 ani. Înmormântarea lui s'a făcut după obiceiul vechiu. Înaintea coșciugului mergea o turmă de porci; carul mortuar eră tras de 6 boi din cei mai frumoși. Apoi vini poporul, între acestia și membrii familiei Șantha. Așa se 'nmormântă purcariul b'etran.

Societatea geografică română, care-și are reședința în București sub președinția regelui, a ținut la 20 martie (1 aprilie) adunare generală extraordinară. Din programa lucrărilor amintim, că dl Dimitrie Sturdza a vorbit despre fondarea unui club capatin. Au mai ținut conferințe dñii: Grigorie Ștefanescu, M. Drăghicean, G. T. Brătian și dr. Hepites. La această adunare asistă și regele.

La Arad Societatea de lectură a tinereții studioase dela institutul pedagogico-teologic va ține în duminica Tomei la șapte ore seara o ședință publică, ce se va deschide de cătră conducătorul societății dl profesor Teodor Ceonța, executându-se o programă interesantă.

Monete române. Ministrul de finanțe al României a cerut dñele trecute autorizarea camerei de a bate monete naționale de argint, în bucăți de câte 5 lei, în suma de 18 milioane lei. Întregul stoc metalic în monetă națională de argint ce s'a pus în circulațiune dela adoptarea sistemului monetare se ridică la cifra de 62 milioane lei, din care 30 milioane în monetă divisionară și 32 milioane în piese de 5 lei. Repărțiță pe locuitori această sumă dă 12 lei 4 bani de cap.

Trupa dñi Petculescu la Hațeg, precum ni se împărtașește de acolo, este bine spriginită din partea publicului la toate reprezentațiunile. Poporul asemenea ia parte în număr mare și se desfetează în piesele și cântecele naționale. Se simte însă necesitate de piese originale scose din viața socială dela noi, pe cari publicul le-ar pricepe mai bine, decât pe cele dela București.

Au murit: *Dimitrie Gitye*, cetățan și lăcătuș în Oradea-mare, la 2 l. c. în etate de 65 ani, lăsând în doliu pe fiul seu Iosif cu soția sa Irina Ciaia, pe fiica sa Carolina cu soțul seu Iosif Erdélyi avocat în Oradea-mare, dimpreună cu familiile lor și pe frate-seu George cu soția acestuia. Repausatul a fost un meseriaș cu renume bun, care ș-a câștigat medalie la mai multe esposițiuni, între altele și la cea din Sibiu, unde i s'a conferit medalia de argint pentru escelețele sale pluguri. Între meseriași români din Ungaria și Transilvania puțini am avut ca el, séu dóră nici unul. — *Constantin Bozian*, eminentele legist al României, în duminica trecută, la București, în etate de 67 ani, înmormântarea-i se făcu cu cheltuiela statului. În cameră dl Nic. Ionescu l'a caracterizat astfel: „cel mai distins între profesorii facultății de drept, cel mai constant între liberali, cel mai sincer între democrați”. Ier dl Brătian a ăis, că Bozian ca avocat ș-a păstrat totdeauna caracterul de „legist”.

Călinarul săptămânei.

Ziua sept.	st. n.		Numele sântilor și serbătorile.	Sorele	
	v.	n.		resare	apune
Duminica	28	9	(†) <i>Sfintele Pasci.</i>	5 19	6 44
Luni	29	10	(†) <i>Cuv. Marcu.</i>	5 18	6 46
Martți	30	11	(†) <i>Cuv. Ioan Scar.</i>	5 16	6 48
Mercuri	31	12	<i>Cuv. Ipație.</i>	5 14	6 50
Joi	1	13	<i>Cuv. Mar. Egipt.</i>	5 0	6 51
Vineri	2	14	<i>Cuv. Păr. Tit.</i>	5 7	6 53
Sâmbeta	3	15	<i>Cuv. P. Nichita.</i>	5 5	6 55

Ghicitură de șac

de Octavia Groza.

E	pă	in-	o						
pă	fi	de-	dén-						
Du-	gá.	pá-	sé						
ea	mór-	sé-	aș	par-	sa	ler-	pol	pá	ne
ne	Déc'	te	aș	cá	ve-	sé-	vi-	sbur-	o
a-	de	da!	dé	cá	a-	aș	Du-	Mii	sćum-
H.	Ma-	Cu	mi-	oiu	ri-	de	pa	nu	rá;
			ti-	tá-	ne	di			
			i-	tá-	sá-	mea			
			ru-	fe-	ri	As-			

Se pôte deslegá după săritura calului.

Termnul de deslegare e 20 aprilie. Ca totdeuna, și de asta-dată se va sorti o carte între deslegători.

Deslegarea ghiciturei din nr. 11:

I	R	O	D
R	O	M	A
O	M	E	R
D	A	R	U

Bine au deslegat-o dómnele și domnișorele: Emilia Onciu n. Ciavoșchi, Iconia Bórca, Matilda Popa, Georgina Popa, Silvia Tămășdan, Eufemia Duma, Iulia Crișan. Matilda Popescu, Emilia Martini, Iosifina Ardelean, și dñii B. O. Popescu, și N. Zmércu.

Premiul l'a câștigat domnișóra Iulia Crișan.

Invitare la prenumerațiune.

Treiluniul prim, januarie-marte, se 'ncehie cu nrl prezinte. Rugám pe aceia, a căror abonamente espiră acuma și vreu să aibă fôia noastră și mai departe, să binevoiescă a ne respunde prețul de prenumerațiune. Fără bani nu se pôte trãmite fôia nimenuia. Cei ce nu vreu să mai fie abonați la fôia noastră, sânt rugați a ne 'napoia nrl viitor, ca să-i ștergem din registrul abonaților noștri. Totodată deschidem prenumerațiune nouă cu următoarele condițiuni: pe april—dec. 7 fl. 50 cr., pe april—sept. 5 fl., pe april—junie 2 fl. 70 cr. Mai avem câteva esemplare și din începutul anului curent.

Editura Familiei.

Proprietar, redactor respundător și editor: **IOSIF VULCAI**

Cu tipariul lui Eugeniu Hollósyin Oradea-mare. Strada principală nr. 2